

Auteur Sinema Bağlamında Türkiye’de Yönetmen Sineması Kitapları Literatürü: Bir Tasnif Denemesi

Havva YILMAZ*

Giriş

Nijat Özön’ün Türk Dil Kurumu için hazırladığı 1963 tarihli *Sinema Terimleri Sözlüğü*’ne göre yönetmenin tanımı şu şekildedir: “(Dar anlamda) Bir çevirim senaryosunun görüntü biçimine sokulması için gerekli çalışmaları yöneten kimse. (Geniş anlamda) bir filmin meydana getirilmesi için senaryocu, görüntü yönetmeni, sanat yönetmeni, teknikçiler, oyuncular arasında işbirliğini sağlayan, bunların çalışmalarını yöneten, filmin bir sanat yapıtı olarak meydana gelmesinden sorumlu olan sanatçı, sinema sanatçısı.”¹ Bu kısa tanımın da işaret ettiği üzere kağıt üzerindeki bir senaryonun beyaz perdeye aktarılmasında yönetmenin rolü, filmin estetik değerini ve anlam bütünlüğünü belirleyen en önemli unsurdur. Sinema, genel anlamda bir ekip işi olsa da, ekibi bir araya getiren ve filmin karakterine dair kritik kararları alma yetkisine sahip bulunan yönetmenin belirleyiciliği ön plandadır.

Yönetmen sineması ise basitçe söylemek gerekirse özgün bir dil yakalamış *auteur* yönetmenlerin ürettiği filmlerden müteşekkil bir alana tekabül eder. Aynı zamanda yönetmenin sinema dilinin baskınlığı ile bir akım olarak değerlendirilen *auteur* sinemanın Türkiye’de Metin Erksan filmleriyle başladığı düşünülür. Kuramın ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanır. Savaşın ardından

* Doktora Adayı, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü. yilmazhavva2020@gmail.com, Orcid: 0000-0001-7540-6732.

1 Nijat Özön, *Sinema Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963, s. 46.

Fransız sinemasının güç kaybetmesiyle, Fransa’da savaş dönemi boyunca yasak olan Amerikan filmlerine yönelik yoğun bir ilgi oluşur. *Cahiers du Cinema* (Sinema Defterleri) dergisi etrafında Andre Bazin önderliğinde toplanan bir grup genç film eleştirmeni, Hollywood filmlerine yönelik değerlendirmeleriyle sinemaya “yazar yönetmen” kavramını kazandırır. Dergide yayımlanan yazıların etkisiyle “Yaratıcı Yönetmenler” (politique des auteurs) olarak adlandırılan bir grup yönetmen özgün form ve içerikte ürünler ortaya koymaya başlar. Hatta Bazin’in liderliğinde hazırlanan manifesto ile Fransız “Yeni Dalga” akımının da temelleri atılmış olur.²

Andrew Sarris’in adlandırmasıyla *auteur* kuramı bu çerçevede ortaya çıkar ve derginin genç yazarları tarafından geliştirilir. Buna göre, bir filmin tüm yapım süreçlerinde belirleyici role sahip kişi yönetmendir ve tıpkı bir romanın yazarı gibi filme imzasını atması gereken, filmin sorumluluğunu üstlenmesi gereken kişi o olmalıdır.³ Sarris’in 1962 tarihli makalesinde vurguladığı üzere “auteur olan yönetmen klasik üretim biçimlerinin aksine oyuncu seçiminden montaja, filmin senaryosundan diğer teknik unsurlara kadar filme parmak izini bırakacak kadar damgasını vurmalıdır.”⁴

Sarris, “The Auteur Theory and The Perils of Pauline” adlı makalesinde yönetmenler için *auteur* olma ölçütünü üç kıstasa bağlamıştır. Sarris, makalede bu üç kıstasın iç içe üç halka olarak düşünülebileceğini belirterek dışardan içeriye doğru “teknik ustalık” (Technical Competence) “kişisel tarz” (Personel Style) ve “işsel anlam” adını verdiği kıstasları sıralar. Teknik ustalık, adından anlaşılacağı üzere filmin teknik anlamdaki başarısını, yönetmenin film dilini uygulayabilme yeteneğini kapsamaktadır. Kişisel tarz, yönetmenin tüm filmlerine sarıh bir şekilde damgasını vuran özgün stili, yani imzasıdır. İşsel anlam ise yönetmenin kendi anlam dünyasını filme aktarma becerisidir. Chaplin, Welles, Dreyer, Rossellini, Bunuel, Bresson ve Vigo bu tür yönetmenlere örnektir.⁵ Öte yandan Peter Wollen, André Bazin gibi isimler Sarris’in *auteur* kuramını çeşitli açılardan eleştirmiş ve kavramın ortaya çıkışı ile açılan tartışma zeminine katkı sağlamışlardır.⁶

2 Ufuk Uğur, “Auteur Yönetmen Yaklaşımının Türk Sinemasına Yansımaları: Demirkubuz Sineması”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6/3), Ordu: Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, 2017, s. 229.

3 Zafer Özden, *Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*, İstanbul, Afa Yayınları, 2000, sf. 108. Aktaran Uğur, “Auteur Yönetmen Yaklaşımının Türk Sinemasına Yansımaları: Demirkubuz Sineması”, s. 230

4 Uğur, “Auteur Yönetmen Yaklaşımının Türk Sinemasına Yansımaları: Demirkubuz Sineması”, s. 231.

5 Andrew Sarris, “The Auteur Theory and The Perils of Pauline”, *Film Quarterly*, c. 16, sy. 4, University of California Press, 1963, s. 29.

6 Arif Can Güngör, “Auteur Kuramı ve Metin Erksan Sineması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, sy. 30, 2014, s. 83.

I. Türk Sineması ve *Auteur* Kuramı

Türkiye’de *auteur* sinemanın ortaya çıkışı tartışmalı bir konu olmakla birlikte ilk *auteur* yönetmenin Metin Erksan olduğu düşünülür. Sinemanın bir sanat dalı olduğu fikrini güçlü bir şekilde ve dönemin hilafına savunan Erksan’ın, sanat eseri olarak filmi üreten sanatçının yönetmen olduğu yönündeki görüşleri *auteur* kuramının temel iddiası ile örtüşmektedir. Halit Refiğ’e göre, aynı dönemde estetik bütünlüğü, özgün fikirlerle harmanlayan Lütfü Ö. Akad’la birlikte Erksan, Türk sinemasının ilk *auteur* yönetmenleridir.⁷ Özgüç, 1952 yılını değerlendirirken o yıl dört filmi yöneten Akad için “*Kanun Namına* filmi ile Türk sinemasına *ilk kilometre* taşıyı koyacaktı. Gerçekten Akad, yıllardır anlatım aksaklıklarıyla yaşamaya çalışan *kekeme* bir sinemaya bir dil kazandırıyor, yeni bir soluk getiriyordu. Yaşayan tipler, gündelik olaylar ve doğal çevrenin kullanımı *Kanun Namına*’yı tarihsel süreç içindeki yerine oturtuyordu.” der.⁸ Bu açıdan, sinemayı eğlence aracı olmaktan çıkarıp edebiyat, şiir, resim, mimarî gibi bir sanat dalını icra eden ilk isim Lütfü Ö. Akad’dır. Hemen arkasından Erksan’ın ilk filminden itibaren adından söz ettiren üslubu, edebiyatçıların sinemayla ilgilenmeye başlaması, başarılı roman uyarlamaları ile yönetmenin film üreten bir sanatkar olduğu fikri pekişir.

Özellikle Erksan’da ön plana çıkan yerel kültür ve sanat unsur ve formlarını sinemaya uyarlama fikri, *auteur* kuramının bir sinema akımı olarak karşılık bulmasına ve ulusal sinema akımıyla da yollarının kesişmesine neden olmuştur. Ancak yüksek politik gerilimlerin, ideolojik çatışmaların, toplumsal çalkantıların, askerî darbelerin gölgesinde yol alan kültür ikliminde, zamanla *auteur* yönetmenlik apolitik niteliğiyle ön plana çıkar hale gelmiştir. Atam’ın ifadesiyle “Yaratıcı yönetmen anlam kaymasına uğrayarak, kişisel konularda film yapan insan anlayışı egemen hale gelmiştir.” ve hâlihazırda “kişisel meseleleri ısrarla sinema perdelelerine taşıyan yönetmen” nitelemesi *auteur* yönetmen kavramını karşılamaktadır.⁹ Bu anlayışın bir uzantısı olarak Türk sinemasında ilk *auteur* yönetmenin Ömer Kavur olduğunu öne süren çalışmalar da mevcuttur.

II. Yönetmen Sineması Kitapları: Genel Bakış

Türkiye’de yönetmen sineması literatürü ise bu tartışmalardan azade olarak *auteur* kuramıyla/yönetmenlerle sınırlandırılmayacak genişliktedir. Burada deneyeceğim ilk derli toplu değerlendirme girişiminin de gösterdiği üzere, Türk sinemasında yönetmen(lik) olgusunu incelemek üzere başvurulabilecek zengin bir literatür bulunuyor. Birincil ve ikincil kaynaklardan oluşan bu literatürün, çeşitli açılardan değerlendirildiğinde, Türk sinemasında yönetmenliği ele alan ya

7 Güngör, “Auteur Kuramı ve Metin Erksan Sineması”, s. 85.

8 Ağâh Özgüç, *Kronolojik Türk Sinema Tarihi (1914-1988)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı, s. 21.

9 Zahit Atam, “Yeni Sinemanın Dört Kurucu Yönetmeni: Yeşim Ustaoglu, Zeki Demirkubuz, Derviş Zaim, Nuri Bilge Ceylan”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010, s. 263.

da doğrudan yönetmenlerin biyografilerine ve eserlerine yer veren genel çalışmaların haricinde, tek tek kişilere ya da belirli dönem veya temalara odaklanan, ansiklopedik nitelik taşıyan, kadın yönetmenleri inceleyen veya yönetmenlerin kendileri tarafından kaleme alınan metinler olduklarını görülür. Giovanni Scognamillo, Ağâh Özgüç, Alim Şerif Onaran, Atilla Dorsay, Kurtuluş Kayahı, Burçak Evren gibi önde gelen Türk sineması yazarları, bahsi geçen kategorilerde hazırladıkları çeşitli metinlerle literatüre katkı sunmuşlardır. Şükran Kuyucak Esen, Rıza Kıracı gibi genç kuşak sinema yazarları da yönetmen sineması kitapları literatürüne özgün çalışmalarla katkı sunmuşlardır.

Yönetmen sineması kitapları literatürü içerisinde en geniş yer, doğrudan seçili bir yönetmenin hayatına ve filmlerine odaklanana aittir. Lütfi Ö. Akad, Metin Erksan, Muhsin Ertuğrul, Halit Refiğ, Atf Yılmaz, Ertem Göreç, Ertem Eğilmez, Ömer Kavur, Zeki Ökten, Yavuz Turgul, Nuri Bilge Ceylan, Derviş Zaim, Ahmet Uluçay gibi Türk sineması yönetmenleri çeşitli araştırmalara konu olmuşlardır. Kadın yönetmenler arasında müstakil bir çalışmaya konu olan sadece Yeşim Ustaoglu olmakla birlikte Türk sinemasında kadın yönetmenlere odaklanan çalışmalar mevcuttur. Yönetmen sineması kitapları arasında en geniş yeri tutan Yılmaz Güney hakkında hazırlanmış çalışmalarda, yönetmenin ideolojik ve politik mücadelesi ön plana çıkar. Halit Refiğ ile ilgili çalışmalarda ise yönetmenin ulusal sinema fikri etrafında geliştirdiği çeşitli düşünceler ve yerlilik arayışı meselesi ön plandadır. Metin Erksan ve Ömer Kavur farklı dönemlerde sinemaya kattıkları estetik değer vurgusuyla incelenirler.

2000 sonrası Türk sineması yönetmenlerini inceleyen çalışmalar çoğunlukla doğrudan yönetmenlerin filmlerini konu edinir ve tematik incelemelerde bulunurlar. Ayrıca 1990 ve 2000 sonrası yönetmen kuşağını bir arada ele alan dönemsel ve tematik çalışmalar da mevcuttur. Belirli bir döneme yahut temaya odaklanan çalışmalar ise genellikle birbirleriyle kesişirler. Yönetmenlerin kendi kalemlerinden çıkan metinler, literatürün birincil kaynakları olmaları yönüyle önem taşırlar. Yönetmenlerin hatıratlarının yanı sıra sinemaya ilişkin düşüncelerini içeren metinler ve yönetmenlere ait çeşitli ego-dokümanların derlendiği çalışmalar bu kategoriyi oluşturmaktadır. Bütün zenginliğine ve çeşitliliğine rağmen yönetmen sineması kitapları çoğunlukla derleme, anekdotlar aktarma, kısa film değerlendirmelerinden oluşur.

Kitaplaştırılmış tezlerin yanı sıra araştırma yönü ön plana çıkan bir takım çalışmalar, Türk sinemasında yönetmen olgusunun incelenmesine yönelik ciddi girişimler barındırmakla birlikte örneğin tüm kadın-erkek tüm yönetmenleri kapsayan detaylı ve hacimli ansiklopedik bir çalışma mevcut değildir. Yönetmen sineması kitaplığına sahip yayınevleri belirli bir yayın politikası dahilinde çalışmalarını yürütseler dahi ele aldıkları yönetmen sayısı sınırlı kalmakta, her kuşağı temsil etmemektedir. Kadın yönetmenlerin müstakil eserlere konu edinilmemiş olması ise Türk sinemasında kadın yönetmenlerin mevcudiyetinin 2000'ler sonrası

bir olgu olduğu varsayımına yol açacak denli büyük bir eksikliğe sebep olmaktadır. Yönetmenlerin prosopografik çalışmalara konu edinildiği, biyografilerinin ilişkisel analizinin yapıldığı, sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamın derinlikli analizine yer veren, yönetmenleri uluslararası meslektaşlarıyla mukayeseli bir şekilde inceleyen çalışmalar literatürün zenginleşmesine, Türk sinemasında yönetmen olgusunun gerçekçi bir hüviyet kazanmasına ve Türk sineması tarihinin tartışma zeminin kuvvetlenmesine yardımcı olacaktır.

Ayrıca yönetmen sineması kitaplarının niceliksel ve türsel zenginliği içerisinde, yönetmen sineması literatürünü değerlendiren, bugüne kadar bu sahada ne tür çalışmalar yapıldığını ele alan ve bunun üzerinden kuramsal, kavramsal ya da kronolojik/tarihsel bir incelemeye girişen ikincil metinlerden söz etmek de imkansızdır.

A. Genel Değerlendirmeler İçeren Yönetmen Sineması Kitapları

Yönetmen sinemasına dair genel değerlendirmeler içeren, belirli yönetmenler üzerinden Türk sinemasına dair çıkarımlarda bulunan, yönetmen biyografilerini derleyen çalışmalar, Türkiye’de yönetmen sineması literatürü içinde yer alan en belirgin kalemlerdendir. Tark Dursun Kakinç’ın 1963’te kaleme aldığı *Ünlü Sinema Rejisörleri* gibi dünya genelinde yönetmenleri konu edinen çalışmaları dışarda bırakırsak bu kategoride tespit edebildiğimiz ilk çalışma Giovanni Scognamillo’nun ilk defa 1973 yılında yayımlanan *Türk Sinemasında 6 Yönetmen* başlıklı çalışmasıdır. Scognamillo, bu çalışmayı aslında 1968 yılında hazırlamış ama maddi imkânsızlıklar nedeniyle yayımlanması uzun sürmüştür. Kitapta yer alan altı yönetmenden üçü ile ilgili yazılar daha önce *Sinema 65* dergisinde yayımlanmış olmakla birlikte, yazar üç yeni isim için kaleme aldığı metinlerle kitabı oluşturmuştur.

Scognamillo’nun bu çalışmadaki amacı hem gelecek araştırmacılara derli toplu bir kaynak bırakmak, hem de Türk sinemasının iki dönemini en tipik özellikleriyle temsil ettiğini düşündüğü yönetmenleri ciddiyetle ele almak. Söz konusu iki dönem/kuşak ise Akad ve Akad’ı izleyen sinemacılar kuşağı ile 1961 sonrası dönem/kuşak. 1968’de yazdığı önsözde, yazar bu hususu vurgularken “her yönetmenin en özgün özelliğinden hareket edip, en önemli yapıtlarını ele alarak, sanatçıyı tutkuları ve endişeleri, aşamaları ve gerilemeleri, varsa kuşkuları ile incelemek” iddiasında olduğunu ifade ediyor.¹⁰ Kitabın yayımlandığı tarihte, yani yazılışından 5 yıl sonraki “Önsöz”de yazar bir dönem değerlendirmesi yapıyor. Renkli film tehlikesine ve bunun yönetmen tercihlerini nasıl etkilediğine değiniyor ve neden bu süreçte yapılan filmleri kitaba dâhil ederek yeniden düzenlemediğini açıklıyor. Yönetmenlerin filmografilerine eklediği bu sonradan çekilen filmleri Scognamillo analizlerinin yer aldığı kısımlara eklememiş ve çalışmasını bu doğrultuda revize etmemiş.

¹⁰ Giovanni Scognamillo, *Türk Sinemasında 6 Yönetmen*, İstanbul: Türk Film Arşivi Yayını, 1973, s. 11.

Scognamillo'nun çalışması ayrıntılı ve derinlikli eleştirilere yer vermesinin yanı sıra yazıldığı tarih bakımından da değerli. Kitaba konu olan yönetmenler hayatta iken yapılmış bu değerlendirmeler, 142 adet orijinal fotoğrafla birlikte yönetmenlerin onayından geçmiş. Bu açıdan da önemli bir kaynak olma niteliğine sahip olan çalışmanın sadece altı yönetmenle sınırlı olmaması kaynak değerini artırabilirdi.

Bu kategoride değerlendirilebilecek bir diğer çalışma, Kurtuluş Kayalı'nın *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması* başlıklı çalışması, kendi ifadesiyle yazarın "Türk sineması üzerine düşünme serüveninin muhasebesi"ni, yirmi yıllık bir süreç içerisinde Türk sinemasına dair kaleme aldığı metinleri içeriyor.¹¹ Kayalı, çalışmasının ilk bölümünde altı ayrı makale ile Türk sinemasının ortaya çıkışından kitabın yazıldığı tarihe değin serüvenini ele alıyor. Türk sinemasının halkla ve gelenekle ilişkisi, Türk sineması alanında tarih yazımına ve tarih yazıcılarına ilişkin meseleler, sinema yayıncılığı gibi konulara değinen bu makalelerden oluşan ilk bölümden sonra sırasıyla Metin Erksan, Lütfi Ömer Akad, Halit Refiğ ve Yılmaz Güney ile Şerif Gören sinemasını mercek altına alıyor. Bu çalışma da hem Kayalı'nın Türk sinemasına ilişkin yazılarının ilk defa bir araya geliyor olması, hem de yönetmenlerin Türk sinemasına ilişkin genel meselelerle birlikte tartışılıyor olmasından oldukça önemlidir.

Artun Yeres'in derlediği *65 Yönetmenimizden Yerlilik, Ulusallık, Evrensellik Gerilimde Sinemamız* adlı çalışma, Türkiye'de üretim yapan 65 yönetmenin alfabetik bir sıralamayla bir araya getirildiği bir çeşit sözlük/ansiklopedi olma niteliğindedir. 1944 doğumlu Artun Yeres, Lütfi Ö. Akad'ın yanında çalışmış bir isimdir. Yazar, kitapta her bir yönetmen için başlık açıp, kısa biyografilerine, filmlerinden bir seçkiye, küçük fotoğraflarına ve röportajlarından yakaladığı çeşitli alıntılara yer vermiş. Veysel Atayman'ın kitap için hazırladığı Önsöz'de belirttiği üzere bu derlemenin amacı, sinemada yerlilik-evrensellik problemi bağlamında "tartışma açmanın gerekliliğine işaret edip geçmek".¹²

Ertekin Akpınar'ın kaleme aldığı *10 Yönetmen ve Türk Sineması: Tür - Anlayış - Farklılık* başlıklı çalışma ise söyleşi türünde hazırlanmış. Kitap, Ömer Kavur, Memduh Ün, Yavuz Özkan, Halit Refiğ, Erden Kıral, Ali Özgentürk, Ziya Öztan, Atif Yılmaz, Yeşim Ustaoğlu ve Tunç Başaran'la yapılmış, yazarın sözlü tarih görüşmesi sayılabileceğini iddia ettiği söyleşilerden oluşuyor. "Bu kitapta kendi kahramanlarımın peşine düştüm"¹³ diyerek kitabı kaleme ala motivasyonunu açıklayan Akpınar, "Bir yönetmen bir film çekmeye nasıl karar verir?" sorusundan

11 Kurtuluş Kayalı, *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1994, s. 5.

12 Artun Yeres, *65 Yönetmenimizden Yerlilik, Ulusallık, Evrensellik Gerilimde Sinemamız*, İstanbul: Donkişot Güncel Yayınları, 2005, s. 14.

13 Ertekin Akpınar, *10 Yönetmen ve Türk Sineması: Tür - Anlayış - Farklılık*, İstanbul: Agora Kitap, 2005, s. 8.

yola çıkararak, senaryolarının yapısı, edebiyat uyarlamalarındaki tercihleri, oyuncu seçimi, renk düzenlemesi, ışık kullanımı, müzik ve mekân seçiminde ne gibi kıstasları göz önünde tuttıkları”¹⁴ gibi meselelere odaklanmış. Kitapta yer alan söyleşiler, yönetmenlerin hangi koşullarda çalıştığı, yaşam felsefelerinin ne olduğu ve bunları filmlerinde nasıl yansıttıkları, Türkiye’nin toplumsal koşullarıyla kendi sinema serüveninin nasıl iç içe geçtiği gibi birçok hususta fikir verebilecek kadar detaylıdır. Kitapta ayrıca, filmlerden sahneler, senaryo taslakları vb. unsurlara da yer verilmiş.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
1	<i>Türk Sinemasında 6 Yönetmen</i>	Giovanni Scognamillo	1973	İstanbul	Türk Film Arşivi Yayını
2	<i>Yılmaz Güney, Yücel Çakmaklı, Ömer Kavur, Süreyya Duru ile Konuşmalar</i>	-	1974	Eskişehir	Sinematek Eskişehir İtia Yayını
3	<i>Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması</i>	Kurtuluş Kayalı	1994	Ankara	Ayyıldız Yayınları
4	<i>65 Yönetmenimizden Yerlilik, Ulusallık, Evrensellik Gerilimde Sinemamız</i>	Artun Yeres (der.)	2005	İstanbul	Donkişot Güncel Yayınlar
5	<i>10 Yönetmen ve Türk Sineması: Tür - Anlayış - Farklılık</i>	Ertekin Akpınar	2005	İstanbul	Agora Yayınları
6	<i>Türk Sinemasına Yeni Bakış: Yönetmen Sineması</i>	Nigar Pösteki	2005	İstanbul	Es Yayınları
7	<i>Asıl Film Şimdi Başlıyor: Lütfi Akad, Metin Erksan, Yılmaz Güney, Yavuz Turgul, ve Türk Sineması</i>	Sadık Battal	2006	Ankara	Vadi Y.
8	<i>Türk Sineması’nın Ustalarından Sinema Dersleri</i>	Pınar Tınaz Gürmen (haz.)	2006	İstanbul	İnkılap
9	<i>İstanbul Film Festivali’nin 30 Yılından 20 Yönetmen</i>	Cem Alpan (haz.)	2011	İstanbul	İstanbul Kültür Sanat Vakfı
10	<i>Altın Portakal’da 50 Yılın En İyi Filmleri ve En İyi Yönetmenleri</i>	Arslan Tunca	2013	Konya	AKSAV Yayınları
11	<i>Sinemamızın Yüzyüncü Yılında 100 Yönetmen</i>	Rıza Kıracı	2014	İstanbul	Say Yayınları

Tablo 1 Genel Değerlendirmeler İçeren Yönetmen Sineması Kitapları

14 Akpınar, *10 Yönetmen ve Türk Sineması: Tür - Anlayış - Farklılık*, s. 9.

Cem Alpan'ın hazırladığı *İstanbul Film Festivali'nin 30 Yılından 20 Yönetmen*, adından anlaşılacağı üzere İKSV tarafından düzenlenen İstanbul Film Festivali kapsamında hayata geçirilmiş bir projedir. Azize Tan ve Fatih Özgüven, kitabın proje koordinatörleridir. Azize Tan “Önsöz”de belirttiğine göre projenin temel motivasyonu şu şekildedir:

Her şeyden önce kurumların son derece dayanıksız, kırılğan yapılar olduğu Türkiye’de bir festivalin otuz yıl ayakta kalıp gelişmesi başlı başına hayret uyandırıcı, dikkat çekici olduğu için. Öte yandan, bu seneki festivalde yer verilecek bir programın gösterdiği gibi, bu söz konusu yirmi yönetmen, çeşitli vesilelerle yarı şaka yarı ciddi “festivalle büyüdüklerini” ifade ettikleri için. Seçtiğimiz yirmi yönetmenin her birinin hayat çizgileri festivalin otuz yılının çeşitli dilimlerine denk düşüyor.¹⁵

Proje kapsamında, seçili yirmi yönetmenden, festivalde izledikleri bir yönetmeni ve filmi seçip değerlendirmesi istenmiş. İçerikte, hem seçili yönetmenlere, hem seçtikleri yönetmenlere, filmleriyle ve sinema alanında kalem tutan farklı isimlerin değerlendirmeleriyle birlikte yer vermişler. Mesela Reha Erdem, Lucia Martel’in *La Ciénaga* (Batakılık, 2001) filmi değerlendirilmiş. Nick James ise “Reha Erdem ve Batakılık” başlıklı bir yazıyla Reha Erdem sinemasını değerlendirirken yönetmenin seçimi üzerinden Erdem ve Martel sineması arasında bağlantı kurup, birlikte değerlendirilmiş. Kitap bu ana kurgu üzerinden ilerlerken hem yönetmenlerin festival tecrübesini, hem festivalin Türk sinemasına katkısını ortaya koymanın yanı sıra, yönetmenleri film ve yönetmen tercihleri üzerinden tanımamıza ve üçüncü bir göz tarafından aynı yönetmenin genel değerlendirmesine ulaşmamıza yardımcı oluyor.

Kitapta aynı zamanda Azize Tan’ın Vecdi Sayar ve Hülya Uçansu’yla, Yeşim Tabak’ın Atilla Dorsay’la yaptığı röportajlar ve alt satırlarda akıp giden bir Türkiye kronolojisi yer alıyor. 1982’den yani festivalin yapıldığı ilk yıldan başlayan kronolojide genel gündemden seçme haberler yer alıyor. Mesela 2 Ocak 1982’de “Askeri Yargıtay Daireler Kurulu’nun yazarı belli olmayan yazılardan dolayı yazı işleri müdürlerine hapis cezası verilebilmesini hükme bağlaması”, 19 Mayıs 1982’de Türkiye’nin Yılmaz Güney’in iadesi için Fransa’ya başvurması, 13 Ocak 1987’de Samsun’da sebebi belirlenemeyen 22 sakat doğum görülmesi, 22 Ekim 1990’da barajlarda su seviyesinin tehlikeli ölçüde düşmesi üzerine, İstanbul’da yağmur bombası atılması, 24 Eylül 1996’da Zeki Müren’in TRT İzmir Stüdyosu’nda katıldığı bir programda ölmesi gibi. Yönetmenlerin kısa biyografileri ve Muhsin Akgün tarafından çekilmiş orijinal fotoğraflarının da yer aldığı kitap, hem festivali hem de yeni kuşak Türk sinemasını tanımak için iyi bir fırsat sunuyor. Yönetmenlerin

¹⁵ Cem Alpan, *İstanbul Film Festivali'nin 30 Yılından 20 Yönetmen*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı, 2011, s. 8.

filmografisine daha geniş yer verilmesi ve mevcut yazıların daha kapsamlı bir şekilde hazırlanmış olması çalışmayı bir başucu kaynağına çevirebilirdi.

Bu kategoriye dâhil edilebilecek bir başka festival kitabı ise Tunca Arslan’ın hazırladığı *Altın Portakal’da 50 Yılın En İyi Filmleri ve En İyi Yönetmenleri* başlığını taşıyor. Prestij kitap olarak hazırlanan çalışma temelde iki bölüm içeriyor: “50 Yılın En İyi Filmleri” ve “50 Yılın En İyi Yönetmenleri”. 49 yıl boyunca Altın Portakal’da ödül almış 49 film ve 49 yönetmen ayrı ayrı değerlendiriliyor bu bölümlerde. 50. yılda hazırlanan kitap, kendinden önceki 49 yılı, yani 1964-2012 yıllarını kapsıyor. Festival tarihini ve sinema tarihini birlikte düşündüren çalışmanın yönetmen biyografileri oldukça sınırlıdır.

Rıza Kıracı’nın *Sinemamızın Yüzyüncü Yılında 100 Yönetmen* adıyla kaleme aldığı çalışma araştırma yönüyle ön plana çıkıyor. Kitabın konsepti, sinemanın 100. yılı üzerinden kurgulanmış. Yazar, yönetmen seçiminde en az iki film çekmiş yönetmenlere yer vermiş ve “...sinemamızın tarihsel gelişiminde iz bırakan ulusal ya da uluslararası alanda başarılı olan ya da olmayan ama kendi türü içinde bir özelliğe, özgünlüğe sahip yönetmenleri seçmeye çalış”mış.¹⁶ Bu doğrultuda, kurgulamada da filmlerin çekim tarihine göre kronolojik sıralama tercih edilmiş. Dolayısıyla, okuyucuya dışarda bırakılanlara rağmen sinema tarihini kronolojik bir çizgide takip ederek yönetmenleri ve filmlerini tanıma fırsatı sağlanmış. Her yönetmen için bir bölüm ayrılarak, birkaç paragraflık özgün eleştiri metinlerine yer verilmiş. Metnin sonunda da yönetmenin mutlaka izlenmesi gereken filmleri önerilmiş ve yönetmenlerin kısa biyografilerine yer verilmiş.

Kitabın Türk sinema tarihinde oyuncuların ön plana çıktığı ve sinemanın inşacıları olan yönetmenlerin gölgede kaldığı yönünde bir iddiası var. Bu nedenle “Türkiye sinemasının yaratıcı öznesi olan yönetmenlerimize” saygı duruşunda bulunmak gibi bir misyon üstleniyor. Bu açıdan iyi düşünülmüş ve yönetmen seçiminde belli ölçüde çeşitlilik sağlamayı başarmış bir çalışma olduğu söylenebilir. Bazı az bilinen isimlerin listeye alınması, son dönem kadın yönetmenlere yer verilmesi, genç yönetmenlerin es geçilmemesi çalışmanın misyonunu yerine getirmesine hizmet eden unsurlardır. Fakat çalışmada Nijat Özön’ün Türk sinema tarihine ilişkin klasik dönemlendirmesine yönelik eleştiriler de bulunmasına rağmen yeterince eleştirel veya detaylı bir metinden bahsedemeyiz.

B. Müstakil İsimleri Konu Edinen Yönetmen Sineması Kitapları

Türkiye’de yönetmen sineması literatürü içerisinde en geniş alan doğrudan seçili bir yönetmeni konu edinen birincil ya da ikincil metinlerdir. Bu kategorinin tespit edebildiğimiz ilk çalışması, 1975 yılında Agâh Özgüç’ün kaleme aldığı *Neden Yılmaz Güney!* adlı çalışmadır. Özgüç’ün klasik üslubuyla kaleme aldığı metin,

¹⁶ Rıza Kıracı, *Sinemamızın Yüzyüncü Yılında 100 Yönetmen*, İstanbul: Say Yayınları, 2014, s. 11.

Yılmaz Güney'i çocukluğundan gençliğine ve meslek hayatına uzanan kronolojik çerçevede inceliyor. Güney'in ilk oyunculuk ve yönetmenlik denemelerinden "çirkin kral" adlandırmasına, festival tecrübelerine, siyasî davalarına kadar pek çok konuya değinen kitap, bütüncül bir Yılmaz Güney biyografisi sunuyor. Özgüç'ün çalışmasının ardından Yılmaz Güney, vefatına kadar hazırlanan biyografilerde, çoğunlukla politik mücadelesi ile ele alınır. Mehmet Ergün'ün *Bir Sinemacı ve Anlatıcı Olarak Yılmaz Güney* adlı çalışması, Yılmaz Güney'i "Sinemamızın Gelişimi İçerisinde Yılmaz Güney'in Yeri", "Yılmaz Güney'in Sanat Anlayışı", "Bir Sinemacı Olarak Yılmaz Güney", "Bir Anlatıcı Olarak Yılmaz Güney" gibi başlıklar altında incelemekle diğerlerinden ayrılır.

Yönetmenin vefatından sonra ise yine çoğunlukla duygusal yönü ön plana çıkan çalışmalar yayınlanır. Atilla Dorsay'ın 1988 yılında kaleme aldığı *Yılmaz Güney Kitabı*, yönetmenin vefatından sonra yayımlanan ilk çalışmadır. Kitap, Atilla Dorsay'ın yapmış olduğu konuşmalar içinden Güney üzerine yazdıklarının derlemesi ve Yılmaz Güney filmleri üzerine kaleme aldığı eleştiri metinlerinden oluşur. Yazılar, kitabın arka kapağında ifade edildiği şekliyle, büyük ölçüde "Güney'in olağanüstü serüveninin aşamalarına tanıklık eden, onun acıklı öyküsünün, yoksun kılındığı özgürlüğünün, verilmeyen, verilir geri alınan ödüllerinin, uğratıldığı haksızlıkların yorumunu yapan yazılar ve gazete haberleri"¹⁷ olma özelliğini taşır. Çalışmanın temel motivasyonu okuyucuya Yılmaz Güney'i tanıtmaktır. Yönetmen sineması içerisinde başlı başına bir kategori oluşturabilecek büyüklükte olan Yılmaz Güney kitaplığı içerisinde, duygusalıktan uzak çalışmalar çoğunlukla 2000 sonrasında yayımlananlar arasındadır.

Halit Refiğ hakkında hazırlanmış yönetmen sineması kitaplarında ise Refiğ'in "ulusal sinema" düşüncesinin öncülüğünü yapması sebebiyle, ideolojik vurgu ön plandadır. İbrahim Türk'ün derlediği *Halit Refiğ: Düşlerden Düşüncelere Söyleyişler*, Ali Karadoğan'ın derlediği 2003 tarihli *Halit Refiğ: "Bir Sinemanın ve Sinemacının Serüveni"*, Ahmet Toklu'nun hazırladığı *Bir Yorgun Savaşçı: Halit Refiğ* ve Şengün Kılıç Hristidis'in yönetmenle yaptığı söyleşiden oluşan *Sinemada Ulusal Tavrı: Halit Refiğ Kitabı*, Refiğ'in ulusal sinema düşüncesi için verdiği mücadeleyi merkeze alan metinlerdir.

Refiğ'in Türk sinemasının ilk *auteur*leri olarak kabul ettiği Lütfi Ö. Akad ve Metin Erksan hakkında kaleme alınan metinler daha soğukkanlı çalışmalardır. Ayla Kanbur'un derlediği *Sadeliğin Derinliğinde Bir Usta: Lütfi Akad* ile Burçak Evren ve Müge Turan'ın İstanbul Modern için hazırladığı *Türkiye Sinemasında Ustalar: Lütfi Akad*, Alim Şerif Onaran'ın kaleme aldığı müstakil çalışmayla birlikte Akad sinemasına ilişkin genel anlamda fikir edinmeye imkan sağlar. Mücahit Gündoğdu'nun *Lütfi Ö. Akad-Bir Anlatı Ustası* başlıklı kitabı Akad sinemasına dair en yeni çalışma olmakla birlikte yeni bir iddiada bulunmaz.

17 Atilla Dorsay, *Yılmaz Güney Kitabı*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1988.

Erksan sineması da yönetmen sineması kitapları literatürü içerisinde önemli bir yer tutar. İlk defa Kurtuluş Kayalı'nın müstakil bir çalışma ile masaya yatırdığı Metin Erksan sineması; sonrasında Birsen Altın'ın kaleme aldığı *Metin Erksan Sineması*, Burçak Evren'in derlediği *Öfke ve Tutkunun Yönetmeni: Metin Erksan*, Funda Masdar'ın hazırladığı *Metin Erksan ve Sineması Üzerine*, Vadullah Taş'ın yazdığı *Metin Erksan Efsanesi*, yine Funda Masdar'ın editörlüğünü yürüttüğü *Sansür ve Mülkiyetin Karşısında Metin Erksan*, Mücahit Gündoğdu'nun yayımladığı *Metin Erksan: Kuyuda Bir Yönetmen ve Aşkta, Ölümden Başka Bir Şey Kalmadı* ve son olarak Ercan Kesal'ın hazırladığı *Kendi Işığında Yanan Adam-Tanıdığım Metin Erksan* başlıklı çalışmalara konu olmuştur.

Erksan'ın dönemdaşı Atıf Yılmaz hakkında kaleme alınan çalışmalar da genel anlamda araştırma niteliğiyle ön plana çıkan ve yönetmenin sinema anlayışını, saha tecrübesini, düşünce evrenini anlamaya yardımcı olacak mahiyettedir. İren Aytaç'ın yayına hazırladığı *Atıf Yılmaz - Sinemada 50 Yıl* adlı çalışmada Atilla Dorsay, Yusuf Kurçenli, Halit Refiğ, Ömer Kavur, Giovanni Scognamillo gibi isimlerin yönetmen hakkındaki tanıklıklarına ve değerlendirmelerine yer veriliyor. Kurtuluş Özyazıcı'nın *Adı: Atıf Yılmaz* adlı derlemesi de yine Ağâh Özgüç, Deniz Türkali, Kezban Arca Batıbeki, Leyla Özalp, Metin Deniz, Orhan Oğuz, Yalçın Tura, Burçak Evren, Şükran Kuyucak Esen gibi isimlerin Atıf Yılmaz'ın biyografisine ve sinemasına dair tanıklık ve değerlendirmeleri içeriyor. Burçak Evren'in kaleme aldığı ve Ali Can Sekmeç'in yayına hazırladığı *Ustasız Usta: Atıf Yılmaz* tek yazarlı bir metin olması yönüyle diğerlerinden ayrılır ve Evren'in detaylı çalışması sayesinde Yılmaz'ın biyografisi ile filmografisini derli-toplu bir arada bulmayı sağlayan referans bir kaynaktır. Mizgin Müjde Arslan'ın yazdığı *'Rejisör': Atıf Yılmaz* ise yine derleme özelliği taşıyan bir çalışmadır.

No	Kıtap Adı	Yazar	Yayım Yılı	Yayım Yeri	Yayımcı
1	<i>Neden Yılmaz Güney!</i>	Ağâh Özgüç	1975	İstanbul	Göl Yayınları
2	<i>Dünya Basımında Yılmaz Güney</i>	T. Gürkan (haz.)	1976	İstanbul	Güney Film Yay.
3	<i>Yılmaz Güney Dosyası Bir Sanatçı Yargılanıyor</i>	Altan Yalçın	1977	İstanbul	Güney Film Yay.
4	<i>Bir Sinemacı ve Anlatıcı Olarak Yılmaz Güney</i>	Mehmet Ergün	1978	İstanbul	Doğrultu Yayınevi

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
5	<i>Yılmaz Güney Kitabı</i>	Atilla Dorsay	1988	İstanbul	Varlık Yay.
6	<i>Bütün Filmleriyle Yılmaz Güney</i>	Agâh Özgüç	1990	İstanbul	Afa Yayınları
7	<i>Yılmaz Güney Yaşamı-Sanatı</i>	Abdul Anbiyevîç Huseynov	1990	İstanbul	Gölge Yayınları
8	<i>Yılmaz Güney Efsanesi</i>	Ahmet Kahraman	1991	Ankara	Verso Yayıncılık
9	<i>Mesut Uçakan'la Sinema Söyleşileri</i>	(Söy) Necip Tosun	1992	İstanbul	Nehir Yay.
10	<i>Özgür Yılmaz Güney</i>	M. Şehmus Güzel	1996	Hamburg	Güney Yayınları
11	<i>Halit Refiğ: Düşlerden Düşüncelere Söyleyişler</i>	İbrahim Türk	2001	İstanbul	Kabalıcı Yayınevi
12	<i>Sinemamızda Bir 'Auteur': Ömer Kavur</i>	Şükran K. Esen	2002	İstanbul	Alfa Yayınları
13	<i>Yılmaz Güney: Bir Çirkin Kral</i>	Turhan Feyizoğlu	2003	İstanbul	Ozan Yay.
14	<i>Halit Refiğ: "Bir Sinemanın ve Sinemacının Serüveni"</i>	Ali Karadoğan (der.)	2003	Ankara	DÜNYAKİV
15	<i>Bay Sinema: Türker İnanoğlu</i>	G. Scognamillo	2004	İstanbul	Doğan Kitap
16	<i>Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek</i>	Kurtuluş Kayalı	2004	Ankara	Dost Kitabevi
17	<i>Ne Kadar Gamlı Bu Akşam Vakti: Safa Önal Kitabı</i>	Yasemin Arpa	2004	İstanbul	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
18	<i>Yılmaz Güney Hazinesi</i>	M. Şehmus Güzel	2004	İstanbul	Pêri Yayınları
19	<i>Nuri Bilge Ceylan Sinemasını Okumak: Anlatı, Zaman, Mekan</i>	Hasan Akbulut	2005	İstanbul	Bağlam Yay.
20	<i>Metin Erksan Sineması</i>	Birsan Altuner	2005	İstanbul	Pan Yayıncılık

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
21	<i>Sadeliğin Derinliğinde Bir Usta: Lütü Akad</i>	Ayla Kanbur (der.)	2005	Ankara	Dost Kitabevi
22	<i>Yeşilçam'ın Gölgesinde: Seyfi Havaeri</i>	Burçak Evren	2005	Antalya	AKSAV

Tablo 2 Müstakil İsimleri Konu Edinen Yönetmen Sineması Kitaplar Kronolojik Listesi-1 (1975-2005)

Türk sinemasının en eski yönetmenlerinden Muhsin Ertuğrul üzerine kaleme alınan eserler oldukça sınırlıdır. Ertuğrul'un tiyatrocusu kimliğiyle ele alındığı çalışmaları, tiyatrodada 25., 40., 60. sanat yılının kutlandığı kitapları ve gazete-dergi ekleri olarak dağıtılan broşürleri dışarıda bırakarak incelediğimizde yönetmen sineması literatürü içerisinde Muhsin Ertuğrul hakkında kaleme alınan çalışmalar şunlardır: H. Ayvaz, *Sanatkarlarımız - Muhsin Ertuğrul Hayatı ve Eserleri*¹⁸; Efdal Sevinçli, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Sinema'dan Tiyatro'ya Muhsin Ertuğrul*¹⁹; Gökhan Akçura, *Doğumunun Yüziüncü Yılına Armağan Muhsin Ertuğrul*²⁰ ve Alim Şerif Onaran, *Muhsin Ertuğrul'un Sineması*.²¹ Türker İnanoğlu²², Suha Arın²³, Osman Fahir Seden²⁴, Ertem Eğilmez²⁵, Çetin İnanç²⁶, Ziya Öztan²⁷, Necip Sarıcı²⁸, Feyzi Tuna²⁹, Mehmet Dinler³⁰, Memduh Ün³¹, Ertem Göreç³², Behlül Dal³³ gibi Türk sinemasına emek vermiş birçok yönetmen oldukça sınırlı sayıda çalışmaya konu edilmiş, hatta büyük bir kısmı bir ya da iki kitapla incelenmiştir.

18 İstanbul: Kültür Matbaası, 1943.

19 İstanbul: Broy Yayınları, 1987.

20 İstanbul: İBB Yayınları, 1992.

21 İstanbul: Agora Kitap, 2013.

22 Giovanni Scognamiglio, *Bay Sinema: Türker İnanoğlu*, İstanbul: Doğan Kitap, 2004

23 Berin Avcı Çölgeçen, *Yaşamı ve Belgeselleriyle. Suha Arın*, Konya: Tablet Kitabevi, 2006.

24 Pınar Tınaz Gürmen, *Bir Halk Sinemacısı Osman Fahir Seden*, İstanbul: Dergah, 2007; Gülşah Nezaket Maraşlı, *Osman Fahir Seden'le Türk Sinemasında Diyet*, İstanbul: Elips Kitap, 2006.

25 Cem Pekmaz (der.), *Filim Bir Adam: Ertem Eğilmez*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2010.

26 Pınar Ögünç (haz.), *Jet Rejisör Çetin İnanç*, İstanbul: Roll, 2006.

27 Bircan Usallı Silan, *Ziya Öztan*, Antalya: Datça Altın Badem, 2012.

28 Burçak Evren, *Necip Sarıcı*, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013.

29 Okan Ormanlı, *Feyzi Tuna: Yönetmenin Yolculuğu* İstanbul: Kriter Yayınları, 2014.

30 Ali Can Sekmeç, *Son Yeşilçam'lı: Mehmet Dinler*, Antalya: AKSAV, 2011.

31 K. Özdemir (haz.), *Futbolcudan Yönetmen: Memduh Ün*, İstanbul: Horizon Int. Yayınları, 2012.

32 Ali Can Sekmeç, *Emeğin İzinde Bir Sinemacı: Ertem Göreç*, Antalya: AKSAV, 2010.

33 Ali Can Sekmeç, *Belgesel Bir Hayat: Behlül Dal*, Antalya: AKSAV, 2010.

2002 yılında Şükran Kuyucak Esen'in kaleme aldığı *Ömer Kavur: Sinemamızda Bir 'Auteur'* adlı çalışma kategorisinin nitelikli örnekleri arasındadır. Esen, çalışmasını Ömer Kavur hayatta iken kaleme almış ancak kitabın ilk baskısının yayımlanmasından 2,5 yıl sonra yönetmen vefat etmiş. İkinci baskıda bu 2,5 yıl içinde çektiği son filmi *Karşılaşmalar'* a da yer verilmiş. Eserde önce *auteur* kuramını açıklayan Esen, ardından *auteur* sinemanın Türk sinemasındaki serüvenine değiniyor ve hem kavramsal hem de tarihsel bir değerlendirme yapıyor. Ardından Ömer Kavur sinemasının ana hatlarını okuyucuyla paylaşarak, yönetmenin hayat öyküsüne, Türk sinemasındaki yerine değiniyor. Sonrasında ise kronolojik bir şekilde Kavur'un filmlerini inceliyor. Kitabın en hacimli kısmına tekabül eden bu bölümdeki yazılar, tematik incelemelerin yer aldığı bir başka bölümle birleşerek okuyucuya Ömer Kavur sinemasının genel özellikleri, Ömer Kavur sinemasında mekân, insan, zaman, tema, dil, filmlerin yapısal şeması ile toplumsal ve kişisel yansımaları hakkında detaylı analizler okuma fırsatı sunuyor.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
1	<i>Adı: Atf Yılmaz</i>	Kurtuluş Özyazıcı (haz.)	2006	Ankara	Dost
2	<i>Jet Rejisör Çetin İnanç</i>	Pınar Öğünç (haz.)	2006	İstanbul	Roll
3	<i>Sinemada Mimari Açılımlar: "Halit Refiğ Filmleri"</i>	Fatoş Adiloğlu	2006	İstanbul	Es Yayınları
4	<i>Ustasız Usta: Atf Yılmaz</i>	Burçak Evren	2006	Ankara	DÜNYAKİAV
5	<i>Yaşamı Ve Belgeselleriyle: Suha Arın</i>	Berin A. Çölgeçen	2006	Konya	Tablet Kitabevi
6	<i>Bir Halk Sinemacısı Osman Fahir Seden</i>	Pınar T. Gürmen	2007	İstanbul	Dergah Yay.
7	<i>Sinemada Ulusal Tavrı: Halit Refiğ Kitabı</i>	(Söy.) Şengün Kılıç Hristidis	2007	İstanbul	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
8	<i>Bilinmeyen Yönleriyle Yılmaz Güney ve Koçali</i>	Osman Oymak	2007	İstanbul	Karşı Kıyı Yayınları
9	<i>Kutluğ Ataman: Sen Zaten Kendini Anlat!</i>	Emre Baykal	2008	İstanbul	YKY
10	<i>Yılmaz Güney'le Yasaklı Yıllar</i>	Nihat Behram	2008	İstanbul	Everest Yayınları

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
11	<i>Reha Erdem sineması: Aşk ve İsyân</i>	Fırat Yücel (ed.)	2009	İstanbul	Çitlenbik Yay.
12	<i>Sonsuz Karelerde Bir Çılgılık: Mesut Uçakan</i>	Hüseyin Karaca	2009	İstanbul	Mavi Yay.
13	<i>Yılmaz Güney Sineması</i>	Nihat Taydaş	2009	Ankara	Kalan Yay.
14	<i>Yönetmen Sineması: Derviş Zaim</i>	Ayşe Pay (haz.)	2009	İstanbul	Küre Yayınları
15	<i>Yönetmen Sineması: Nuri Bilge Ceylan</i>	Ayşe Pay (haz.)	2009	İstanbul	Küre Yayınları
16	<i>Yönetmen Sineması: Zeki Demirkubuz</i>	Ayşe Pay (haz.)	2009	İstanbul	Küre Yayınları
17	<i>Yönetmen Sineması: Ahmet Uluçay</i>	Ayşe Pay (haz.)	2010	İstanbul	Küre Yayınları
18	<i>Yönetmen Sineması: Semih Kaplanoğlu</i>	Ayşe Pay (haz.)	2010	İstanbul	Küre Yayınları
19	<i>Belgesel Bir Hayat: Behlül Dal</i>	Ali Can Sekmeç	2010	Antalya	AKSAV
20	<i>Yılmaz Güney'li Günler Beni Olduğum Gibi Anlatın</i>	Hakkı Gümüştaş	2010	İstanbul	Arya Yayıncılık
21	<i>Derviş Zaim Sineması: Toplumsalın Eleştirisinden Geleneğin Estetiğine Yolculuk</i>	Ashlan Doğan Toğçu (der.)	2010	Ankara	De Ki
22	<i>Emeğin İzinde Bir Sinemacı: Ertem Göreç</i>	Ali Can Sekmeç	2010	Antalya	AKSAV
23	<i>Filim bir adam: Ertem Eğilmez</i>	Cem Pekmaz (der.)	2010	İstanbul	Agora
24	<i>Yavuz Turgul Sinemasını Keşfetmek</i>	Âla Sivas	2010	İstanbul	Kırmızı Kedi Y.
25	<i>Yeşim Ustaoglu: Su, Ölüm ve Yolculuk</i>	Mizgin M. Arslan	2010	İstanbul	Agora
26	<i>Yılmaz Güney - Bir Çirkin Kral</i>	Turhan Feyizoğlu	2010	İstanbul	Ozan Yayıncılık
	<i>Yusuğun Rüyası - Semih Kaplanoğlu</i>	(Söy.) Uygur Şirin	2010	İstanbul	Timaş Yayınları
27	<i>Derviş Zaim</i>	Serpil Kirel	2011	Adana	ABBKY

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
28	<i>Son Yeşilçam'lı: Mehmet Dinler</i>	Ali Can Sekmeç	2011	Antalya	AKSAV
29	<i>Futbolcudan Yönetmen</i>	Memduh Ün (haz. K. Özdemir)	2012	İstanbul	Horizon Int. Yayınları
30	<i>Bir Yorgun Savaşçı: Halit Refiğ</i>	Ahmet Toklu	2012	İstanbul	Sepya Yay.
31	<i>Söyleşiler – Nuri Bilge Ceylan</i>	(Söy) Mehmet Eryılmaz	2012	İstanbul	Norgunk Yay.
32	<i>Ziya Öztan</i>	Bircan Usallı Silan	2012	Antalya	Datça Altın Badem

Tablo 3 Müstakil İsimleri Konu Edinen Yönetmen Sineması Kitaplar Kronolojik Listesi-2 (2005-2012)

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
1	<i>Öfke ve Tutkunun Yönetmeni: Metin Erksan</i>	Burçak Evren (der.)	2013	Konya	Erü İletişim Fak Yay.
2	<i>Necip Sarıcı</i>	Burçak Evren	2013	Adana	Adana Büy. Bel.
3	<i>İnsan Yılmaz Güney: Yaşadı, Gördü, Anlattı</i>	M. Şehmus Güzel	2013	İstanbul	Kaynak Yayınları
4	<i>Muhsin Ertuğrul'un Sineması</i>	Alim Şerif Onaran	2013	İstanbul	Agora Kitaplığı
5	<i>Lütfi Ö. Akad</i>	Alim Şerif Onaran	2013	İstanbul	Agora Kitaplığı
6	<i>Metin Erksan ve Sineması Üzerine</i>	Funda Masdar	2013	Ankara	DÜNYAKİV
7	<i>Feyzi Tuna: Yönetmenin Yolculuğu</i>	Okan Ormanlı	2014	İstanbul	Kriter Y.
8	<i>Yücel Çakmaklı Milli Sinemanın Kurucusu</i>	Burçak Evren	2014	İstanbul	Küre Yay.
9	<i>Zeki Ökten: Yeşilçam'da Özgün Bir Yönetmen</i>	Şükran K. Esen	2014	İstanbul	Agora Kitaplığı

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
10	<i>Derviş Zaim Üzerine Notlar</i>	Sancar Seçkiner	2014	Ankara	Efil Yayınevi
11	<i>Metin Erksan Efsanesi</i>	Vadullah Taş	2014	İstanbul	GÖRSAV
12	<i>Bir Yılmaz Güney Biyografisi</i> <i>Benim Rahat Edemediğim Yerde Kimse İstirahat Edemez</i>	Biol Öztürk	2015	Ankara	Yason Yayınevi
13	<i>Oyuncu, Yönetmen, Senarist, Yapımcı Yılmaz Güney</i>	Barış Saydam, Burçak Evren	2015	Adana	Adana Altın Koza Yayınları
14	<i>Türk Sinemasının "Yorgun Savaşçı"sı Halit Refiğ</i>	Ali Can Sekmeç	2015	İstanbul	İBB Kültür AŞ Yay.
15	<i>Yılmaz Güney Sineması</i>	Nihat Taydaş	2015	İstanbul	Alter Yayıncılık
16	<i>Türkiye sinemasında ustalar: Lütü Akad / Masters of Cinema in Turkey: Lütü Akad</i>	Burçak Evren, Müge Turan (haz.)	2016	İstanbul	İstanbul Modern
17	<i>Karanlıkta Işığın Yakalamak - Bir Ahmet Uluçay Derlemesi</i>	Barış Saydam (der.)	2016	İstanbul	Küre Yay.
18	<i>Aşktan, Ölümden Başka Bir Şey Kalmadı</i>	Metin Erksan	2017	İstanbul	Kırmızı Kedi
19	<i>Yönetmen Can Doğan</i>	Hamdi Gültekin	2017	İstanbul	40'lar Kulübü Yayınları
20	<i>Metin Erksan: Kuyuda Bir Yönetmen</i>	Mücahit Gündoğdu	2017	Ankara	Cümle Yayınları
21	<i>Sansür ve Mülkiyetin Karşısında Metin Erksan</i>	Funda Masdar Kara (ed.)	2017	İstanbul	Yitik Ülke Yayınları

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
22	<i>Sinema ve Tarihçi Metin Erksan Dokuz Dağın Efesi'nde Sosyal Eşkıyalık Meselesi</i>	Tunç Yıldırım	2017	İstanbul	ES Yayınları
23	<i>Halit Refiğ-Ben Aşkı Doğu'da Tanıdım Batı'da Ölümü Gördüm</i>	Gülper Refiğ	2018	İstanbul	Yeditepe Yayınevi
24	<i>Nuri Bilge Ceylan Sineması: Türkiyeli Bir Sinemacının Küresel Hayal Gücü</i>	Bülent Dikmen, Graeme Gilloch, Craig Hammond	2018	İstanbul	Metis Yay.
25	<i>Lütfi Ö. Akad-Bir Anlatı Ustası</i>	Mücahit Gündoğdu	2020	Ankara	Cümle Yayınları
26	<i>Yılmaz Güney Sineması - Çukurova Gerçeğinin Estetiği</i>	Şükran Kuyucak Esen (ed.)	2020	İstanbul	Su Yayınları

Tablo 4 Müstakil İsimleri Konu Edinen Yönetmen Sineması Kitaplar Kronolojik Listesi-3 (2012-2020)

Eserin sonunda yer alan genel Ömer Kavur kaynakçası ve röportaj ile birlikte bu çalışma yönetmen sineması çalışmaları için öncü ve örnek bir çalışma olma niteliği kazanıyor. Esen'in kaleminden çıkan ikinci yönetmen sineması kitabı, *Zeki Ökten: Yeşilçam'da Özgün Bir Yönetmen (Senaristler, Filmler ve Söyleşiler)* adlı çalışma da benzer özellikler taşıyor. Âlâ Sivas'ın *Yavuz Turgul Sinemasını Keşfetmek* adlı çalışması ise Esen'in Ömer Kavur ve Zeki Ökten üzerine kaleme aldığı çalışmaları tamamlar niteliktedir.

2009 yılında Hüseyin Karaca'nın kaleme aldığı *Sonsuz Karelerde Bir Çılgılık: Mesut Uçakan* adlı çalışma, sinemada yerellik meselesini ulusalcılık ve millî sinema bağlamında değerlendirmek üzere Halit Refiğ kitaplarıyla birlikte ele alınabilir. Yine Mesut Uçakan sinemasına dair fikir verici söyleşilerden oluşan *Mesut Uçakan'la Sinema Söyleşileri* ve Burçak Evren'in kaleme aldığı *Yücel Çakmaklı: Milli Sinemanın Kurucusu* başlıklı çalışma da bu listeye dâhil edilebilir.

Yine 2009 yılında, Ayşe Pay editörlüğünde Küre Yayınları tarafından başlatılan "Yönetmen Sineması" serisi ise Yeni Türk Sineması'na dair ufuk açıcı mini bir külliyat niteliğindedir. 2009 ve 2010 yıllarında Derviş Zaim, Nuri Bilge Ceylan, Zeki Demirkubuz, Ahmet Uluçay ve Semih Kaplanoğlu üzerine genç araştırmacıların

kaleme aldığı makaleler ve film analizlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan kitaplarda yönetmenlerin ağırlık verdikleri temalar, derinleştirmeye çalıştıkları sorunsallar, odaklandıkları konulara dair değerlendirmeler bulmak mümkün. Yeni Türk Sineması yönetmenlerine odaklanan seri, bu kuşak yönetmenlere yönelik bağımsız çalışmalarla birlikte değerlendirilerek dönem sineması ve yönetmenleri hakkında nitelikli bir yekûn elde edilebilir.

Sancar Seçkiner’in 2014 yılında yayınlanan, daha çok yönetmenin *Balık* (2014) filmine odaklanan, bol görsel ve doküman içermekle birlikte “derleme notlar” konseptiyle sınırlı kalan *Derviş Zaim Üzerine Notlar* adlı çalışması bu açıdan incelenebilir. Yine Serpil Kirel’in kaleme aldığı Derviş Zaim ve Aslıhan Doğan Toğçu’nun editörlüğünü üstlendiği *Derviş Zaim Sineması: Toplumsalın Eleştirisinden Geleneğin Estetiğine Yolculuk* başlıklı çalışmalar, Yeni Türk Sineması’nın üretken isimlerinden Derviş Zaim sineması hakkında hazırlanmış nitelikli çalışmalardır. Yeni Türk Sineması kuşağı yönetmenlerini konu edinen diğer müstakil eserler ise şunlardır: Hasan Akbulut, *Nuri Bilge Ceylan Sinemasını Okumak: Anlatı, Zaman, Mekan*³⁴; Emre Baykal, *Kutluğ Ataman: Sen Zaten Kendini Anlat*³⁵; Fırat Yücel (ed.), *Reha Erdem Sineması: Aşk ve İsyan*³⁶; Mizgin M. Arslan, *Yeşim Ustaoglu: Su, Ölüm ve Yolculuk*³⁷; Mehmet Eryılmaz (der.), *Söyleşiler - Nuri Bilge Ceylan*³⁸; Barış Saydam (der.), *Karanlıkta Işığı Yakalamak - Bir Ahmet Uluçay Derlemesi*³⁹; Bülent Dikmen, *Nuri Bilge Ceylan Sineması: Türkiyeli Bir Sinemacının Küresel Hayal Gücü*.⁴⁰

C. Dönem Odaklı Yönetmen Sineması Kitapları

Türkiye’de yönetmen sineması kitapları literatürünün bir kısmı belirli dönemlere odaklanan, yönetmenleri çeşitli dönem tasnifleri dâhilinde inceleyen çalışmalar olarak kategorize edilebilir. Bu kategori içerisinde, Şükran Kuyucak Esen’in *Türk Sinemasının Kilometre Taşları: Dönemler ve Yönetmenler* başlıklı çalışması, Türk sinema tarihini başlangıcından 2010’lara kadar ele alması ve yönetmen sinemasını bu çerçeve içerisinde değerlendirmesi yönüyle kapsamlı bir çalışma olarak ön plana çıkmaktadır. Esen’in tasnifi tarih yazımı açısından yeni bir bulgu içermemesine rağmen, sinema tarihini yönetmenler üzerinden değerlendirmesi yönüyle referans bir metin niteliğine sahiptir.

34 İstanbul: Bağlam, 2005.

35 İstanbul: YKY, 2008.

36 İstanbul: Çitlenbik Yayınları, 2009.

37 İstanbul: Agora, 2010.

38 İstanbul: Norgunk, 2012.

39 İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

40 İstanbul: Metis Yayınları, 2018.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
1	<i>1990 Sonrası Türk Sineması</i>	Nigar Pösteki	2005	İstanbul	Es Yay.
2	<i>Türk Sinemasının Kilometre Taşları: Dönemler ve Yönetmenler</i>	Şükran Kuyucak Esen	2010	İstanbul	Agora Kitaplığı
3	<i>Son Dönem Türk Sinemasında Gerçekçilik - 1990 Sonrası Sinemamızda Gerçekçi İzler, Filmler ve Yönetmenler</i>	Fırat Sayıcı	2016	Konya	Literatürk Academia
4	<i>Tür(k) Sinemasında Auteurs - 2000 Sonrası Türk Sinemasında Türler ve Yönetmenler</i>	Gizem Parlayandemir, Yıldız Derya Birincioğlu (der.)	2016	İstanbul	Kriter Yayınevi

Tablo 5 Dönem Odaklı Yönetmen Sineması Kitapları

Fırat Sayıcı'nın *Son Dönem Türk Sinemasında Gerçekçilik - 1990 Sonrası Sinemamızda Gerçekçi İzler, Filmler ve Yönetmenler* adını taşıyan çalışmasında ise dönem ve akım/tema birlikteliği ön plandadır. 1990 sonrasında üretim yapan yönetmenlerden Zeki Demirkubuz, Nuri Bilge Ceylan, Uğur Yücel, Semih Kaplanoğlu, Seren Yüce ve Derviş Zaim'in filmlerini gerçekçilik bağlamında ele alan metin, Türk sinemasında gerçekçilik akımının serencamını ve 1990 sonrası sinemada yönetmenlerin gerçekçilikle kurduğu ilişkiyi değerlendirir.

Gizem Parlayandemir ve Yıldız Derya Birincioğlu'nun hazırladığı *Tür(k) Sinemasında Auteurs - 2000 Sonrası Türk Sinemasında Türler ve Yönetmenler* adlı çalışmada tür ve yönetmen sineması olguları kesişir. Kitapta korku türü ile Hasan Karacadağ, melodram ile Çağan Irmak, müzikal ve Ezel Akay, aksiyon ve Serdar Akar, popüler ve politik ile Sermiyan Midyat, komedi ile Selçuk Aydemir filmleri birlikte ele alınarak, Türk sinemasında tür ve yönetmen sineması ilişkisi 2000 sonrası Türk sineması özelinde incelenir.

Ayrıca, Türk sinemasında belirli dönemlere odaklanan çalışmalarda yönetmen sinemasına dair başlıklar bulmak mümkündür. Örneğin, Nigar Pösteki'nin kaleme aldığı *1990 Sonrası Türk Sineması* bu tür çalışmalara örnektir. Genel anlamda 1990 sonrası Türk sinemasına odaklanan ve dönemi çeşitli açılardan inceleyen çalışmada, yönetmen sinemasına da ayrıca yer verilir ve temel tartışma içerisinde bağlama oturtulur.

D. Sözlük ve Ansiklopedi Niteliğinde Hazırlanan Yönetmen Sineması Kitapları

Yönetmen sineması kitapları literatürü içerisinde değerlendirilebilecek bir başka kategori sözlük ve ansiklopedi niteliğinde hazırlanan, bir çeşit yönetmen ansiklopedisi veya sözlüğü olma niteliği taşıyan çalışmalardır. Ağâh Özgüç’ün *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü* bu kategoriye iyi bir örnektir. Alfabetik bir düzende, soyadlarına göre sıralanan yönetmenlerin kısa biyografilerine, filmografi ve varsa ödülleri yer verilen çalışma “Sunuş” bölümünde şu şekilde takdim edilir: “Yalnızca film yönetmenlerini kapsayan, bağımsız ve özgün bir sinema sözlüğü, bir bütün olarak ilk kez ortaya çıkıyor. Daha önceki yıllarda, yönetmen biyografileri dergilerde, dergi eklerinde ya da sinema kitaplarının son bölümlerinde bilgilendirme açısından yer alıyordu. Kaldı ki, bu eklerdeki film dizinlerinin seçimi sınırlıydı. Önemli ya da bazı önemsiz filmlerin seçimi bir bütünü içermiyordu.”⁴¹ Kendisinden önceki sözlük çalışmalarına da kısaca değinen çalışma, Türk sineması literatüründe yönetmen sinemasına odaklanan ilk girişim olma özelliği taşır.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
1	<i>Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü</i>	Ağâh Özgüç	1995	İstanbul	Afa
2	<i>Türk Sinemasına Yeni Bakış: Yönetmen Sineması</i>	Nigar Pösteki	2005	İstanbul	Es Yayınları
3	<i>Biyografya 6: Türk Sinemasında Yönetmenler</i>	Kolektif	2006	İstanbul	Bağlam Yayıncılık
4	<i>Türk Sinemasında Kadın Yönetmenler Sözlüğü</i>	Burçak Evren	2010	Ankara	DKİV Yayınları

Tablo 6 Sözlük ve Ansiklopedi Niteliğinde Hazırlanan Yönetmen Sineması Kitapları

Bağlam Yayıncılık’ın “Biyografya” serisinin 6. cildi olan *Türk Sinemasında Yönetmenler* adlı kitap kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Lütfi Ö. Akad’ı Halit Refiğ, Nuri Bilge Ceylan’ı Hasan Akbulut, Yücel Çakmaklı’yı Savaş Arslan, Zeki Demirkubuz’u S. Ruken Öztürk, Ertem Eğilmez’i Canan Uluyağcı, Metin Erksan’ı Kurtuluş Kayalı, Muhsin Ertuğrul’u Mansur Beyazyürek, Ferzan Özpetek’i N. Aysun Akıncı Yüksel, Halit Refiğ’i Gülper Refiğ, Atıf Yılmaz’ı Tuna Yılmaz’ın kaleme aldığı çalışma dönem ve tema kıstası olmaksızın belirlediği çeşitli yönetmenleri konu edinir.

41 Ağâh Özgüç, *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü*, İstanbul: Afa Yayınları, 1995, s. V.

Burçak Evren'in *Türk Sinemasında Kadın Yönetmenler Sözlüğü* adlı çalışmasında ise konu kadın yönetmenlerdir. Başlangıcından bugüne değin Türk sinemasında yer alan kadın yönetmenleri bir arada ele alan çalışma, kapsamlı ve derinlikli bir referans kitap olma özelliğine sahiptir. Çalışmada yer verilen isimler şunlardır: Nur Akalın, Nisan Akman, Özlem Akovalgil, Ela Alyamaç, Sunar Kural Atuna, İlksen Başarır, Selda Çiçek, Selma Köksal Çekiç, Berfi Dicle, Didem Erayda, Mahinur Ergun, Feyturiye Esen, Pelin Esmer, Canan İçöz Evcimen, Sabahat Hüsamettin Filmer, Füzuzan, Canan Gerede, Tomris Giritlioğlu, Biket İlhan, Handan İpekçi, Barbro Karabuda, Gülsün Karamustafa, Birsen Kaya, Ceyda Aslı Kılıçkran, Ayten Kuyullu, Fide Motan, Bilge Olgaç, Lale Oraloğlu, Julide Övür, Aslı Özge, Işıl Özgentürk, Handan Öztürk, Ayşe Polat, Yeşim Sezgin, Nuran Şener, Cahide Sonku, Türkan Şoray, Necef Uğurlu, Yeşim Ustaoglu ve Seçkin Yaşar.

E. Yönetmenlerin Kaleme Aldığı Yönetmen Sineması Kitapları

Yönetmen sineması kitapları arasında birincil kaynak olmaları yönüyle ön plana çıkan eserler yönetmenlerin bizzat kendilerinin kaleme aldığı düşünce, günlük, hatırat vb. türdeki metinler ile yönetmenler hayatta iken ya da ölümlerinden sonra yayımlanan yönetmenlere ait çeşitli ego-dokümanların bir araya getirildiği metinlerdir. Yönetmenliğin yanı sıra ilk Türk film yapımcılarından olma unvanına sahip bulunan Cemil Filmer'in hatıraları bu kategorinin örneklerindedir. Filmer'in çocukluğundan itibaren hayatının hemen her safhasına değindiği hatıraları arasında "İlk Filmimi Çekiyorum", "İlk Türk Filmi: Binnaz", "Bir Sinema Aşığı", "Sinemacılığın Cilveleri", "Sinemanın Harikası Sesli Film" gibi başlıklar altında sinema ve yönetmenlikle ilgili çok sayıda not vardır. Muhsin Ertuğrul'un *Benden Sonra Tufan Olmasın* adıyla yayınlanan hatıraları, Atıf Yılmaz'ın sonradan *Söylemek Güzeldir* adını alacak olan *Hayallerim, Aşkım ve Ben* adlı hatıratı, Oğuz Gözen'in *Bir Yeşilçam Masalı: Türk Sinemasında Yönetmen Olmak* adlı kitabı ve Ümit Ünal'ın *Işık Gölge Oyunları* adlı metni de benzer şekilde yazarlarının biyografilerine ve yönetmenlik tecrübelerine dair anekdotlar içerir. Erden Kral'ın *Aynadan Yanıyan Hatıralar: Benim Güzel Günlüğüm* adlı metni de bu türe dâhil edilebilir.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
1	Ulusal Sinema Kavgası	Halit Refiğ	1971	İstanbul	Hareket Y
2	Hatıralar: Türk Sinemasında 65 Yıl	Cemil Filmer	1984	İstanbul	Emek Matbaacılık
3	Benden Sonra Tufan Olmasın	Muhsin Ertuğrul	1989	İstanbul	Nejat Eczacıbaşı V.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
4	Hayallerim, Aşkım ve Ben (Söylemek Güzeldir)	Atıf Yılmaz	1991	İstanbul	Simavi Yayınları
5	İnsan, Militan ve Sanatçı	Yılmaz Güney	1995	İstanbul	Güney Yayınları
6	Türk Sinemasında İdeoloji	Mesut Uçakan	1997	İstanbul	Düşünce Yayınları
7	Bir Sinemacının Anıları	Atıf Yılmaz	2002	İstanbul	Doğan Kitapçılık
8	Işıkla Karanlık Arasında	Lütfi Ö. Akad	2004	İstanbul	Türkiye İş Bankası Yay.
9	Yılmaz Güney...: Herkes Ondan Söz Ediyor	Ahmet Soner (haz.)	2005	İstanbul	Güney Yayıncılık
10	Bir Yeşilçam Masalı: Türk Sinemasında Yönetmen Olmak	Oğuz Gözen	2006	İstanbul	Akis Kitap
11	Doğruyu Aradım Güzeli Sevdim	Halit Refiğ İrmak Zileli (haz.)	2009	İstanbul	Bizim Kitaplar
12	Sevgili Halit - Halit Refiğ'e Mektuplar	Mehmet Said Aydın (haz.)	2011	İstanbul	Everest Yayınları
13	Aynadan Yansıyan Hatıralar: Benim Güzeli Gördüğüm	Erden Kıral	2012	İstanbul	Agora Kitaplığı
14	Işık Gölge Oyunları	Ümit Ünal (haz. Gül Yaşartürk)	2012	İstanbul	YKY
15	Sinema, Benim Memleketim: Filmlerimin Öyküsü	Fatih Akın	2013	İstanbul	Doğan Kitap
16	Sinema İçin Bunca Acıya Değer mi?	Ahmet Uluçay Semih Atış (haz.)	2018	İstanbul	Küre Yayınları
17	Selimiye Mektupları	Yılmaz Güney	-	Ankara	Güney Film Yayınları

Tablo 7 Yönetmenlerin Kaleme Aldığı Yönetmen Sineması Kitapları

İnsan, Militan ve Sanatçı ve *Yılmaz Güney...: Herkes Ondan Söz Ediyor* adlı çalışmalar yönetmenin hayatına ve sanatına ilişkin çeşitli dokümanların ve yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş editöryal metinlerdir. Güney'in *Selimiye Mektupları* ile *Sevgili Halit - Halit Refiğ'e Mektuplar* başlıklı çalışmalar da yine yönetmenlere ait ego-dokümanların bir araya getirildiği çalışmalara örnektir. Ahmet Uluçay'ın vefatından sonra yayımlanan *Sinema İçin Bunca Acıya Değer Mi?* başlıklı metni, günce olarak kaleme alınmış olması yönüyle bu kategorideki diğer metinlerden ayrılır. Yönetmenin hayatına ve sinema serüvenine ilişkin, olaylar güncelliğini korurken kaleme aldığı notlardan oluşan metin Uluçay sinema anlayışına dair de fikir verir. Uluçay'ın ayrıca *Küller ve Kemikler* adıyla yayımlanan deneme türüne yakın bir metni de bulunmaktadır. Ancak Derviş Zaim'in *Ares Harikalar Diyarında* adını verdiği romanı gibi bu metin de yönetmenlerin kurgu çalışmaları arasında değerlendirilmelidir.

F. Belirli Temaları Ön Plana Çıkaran Yönetmen Sineması Kitapları

Tematik çalışmalar Türkiye'de yönetmen sineması kitapları literatürü içerisinde henüz hatırı sayılır bir yekûna sahip olmamakla birlikte, son ayrı bir başlık altında değerlendirmeye müsait bir kategoridir. Yönetmen sinemasını belirli temaları odağa alarak inceleyen bu tür çalışmalarda toplumsal cinsiyet meselesine ve kadın yönetmenlere odaklanma göze çarpar. Semire Ruken Öztürk'ün *Sinemanın 'Dişil' Yüzü Türkiye'de Kadın Yönetmenler* adını taşıyan çalışması 1951-2002 yılları arasında Türk sinemasında yönetmen koltuğuna oturmuş kadınları inceler. Cahide Sonku, Lale Oraloğlu, Nisan Akman, Işıl Özgentürk, Handan İpekçi gibi yönetmenlerin filmografilerine ve sinema anlayışlarına yer verir. Rengin Ozan'ın *Son Dönem Türk Sinemasında Kadın Yönetmen Bakışı* adlı çalışmasında ise aynı tema "Toplumsal Değişim - Kültür - Sinema İlişkisi", "Kültürel Perspektiften Kadın ve Toplumsal Değişim", "Auterist Yaklaşımına Kısa Bakış", "Sinemaya Toplumsal Kimlik Yansıması Bağlamında Kadın İmgesi", "Filme Yansıyan Cinsiyetçi Ayrımcılık" gibi başlıklar altında incelenir.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayıncı
1	<i>Sinemanın 'Dişil' Yüzü Türkiye'de Kadın Yönetmenler</i>	Semire Ruken Öztürk	2004	İstanbul	Om Yayınevi
2	<i>Türk Sinemasında Yerli Arayışlar: Yücel Çakmaklı, Halit Refiğ, Zeki Ökten Anısına</i>	Abdurrahman Şen	2010	Ankara	Kült. ve Tur. Bak. Küt. ve Y.

No	Kitap Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayın Yeri	Yayımcı
3	<i>Türk Sinemasında Kadın Yönetmenler Sözlüğü</i>	Burçak Evren	2010	Ankara	DKİV Yayınları
4	<i>Son Dönem Türk Sinemasında Kadın Yönetmen Bakışı</i>	Rengin Ozan	2014	İstanbul	Köprü Kitapları
5	<i>Son Dönem Türk Sinemasında Gerçekçilik - 1990 Sonrası Sinemamızda Gerçekçi İzler, Filmler ve Yönetmenler</i>	Fırat Sayıcı	2016	Konya	Literatürk Academia
6	<i>Tür(k) Sinemasında Auteurs - 2000 Sonrası Türk Sinemasında Türler ve Yönetmenler</i>	G. Parlayandemir, Y. D. Birincioğlu (der.)	2016	İstanbul	Kriter Yayınevi

Tablo 8 Tematik Yönetmen Sineması Kitapları

Abdurrahman Şen'in *Türk Sinemasında Yerli Arayışlar: Yücel Çakmaklı, Halit Refiğ, Zeki Ökten Anısına* adını taşıyan çalışmasında ise Türk sinemasında yerlilik meselesi yönetmenler odağında incelenir. Türk sinemasının tarihsel serüveni, dünya sineması ile Türk sinemasının mukayesesi ve başlangıcından bugüne Türk sinemasında yerellik arayışlarından bahseden metin, ayrıca Halit Refiğ, Yücel Çakmaklı ve Zeki Ökten'in yerellik anlayışlarını özetler. Tematik yönetmen sineması kitapları, dönem sinemasını ele alan çalışmalarla da kesişir. Dönem sineması başlığında yer verdiğimiz Fırat Sayıcı'nın *Son Dönem Türk Sinemasında Gerçekçilik - 1990 Sonrası Sinemamızda Gerçekçi İzler, Filmler ve Yönetmenler* adlı çalışması ile *Tür(k) Sinemasında Auteurs - 2000 Sonrası Türk Sinemasında Türler ve Yönetmenler* başlıklı çalışma bu tür metinlerdir.

Ayrıca, doğrudan yönetmen sineması kapsamında değerlendiremeyeceğimiz halde, içinde yönetmen sinemasına ilişkin bir takım verilerin bulunabileceği çeşitli metinler de mevcuttur. Bunların bir kısmı şöyle sıralanabilir:

1. Atilla Dorsay, *Yüzyüze*, İstanbul: Çağdaş Yayıncılık, 1986.
2. Burçak Evren, *Türk Sinemasında Yeni Konular*, İstanbul: Broy Yayınları, 1990.
3. Atilla Dorsay, *12 Eylül Yılları ve Sinemamız*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.

4. Burçak Evren, *Yeşilçam'la Yüz Yüze*, İstanbul: Açı Yayınları, 1995.
5. Arif Keskiner, *Yine mi Çiçek*, İstanbul: Can Yayınları, 2003.
6. Arif Keskiner, *Elbette Çiçek*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006.
7. Övgü Gökçe (haz.), *Sinema Söyleşileri 2002: Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, Panel ve Sunum Yıllığı 2002*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006.
8. Necla Feroğlu (ed.), *Sinema... ve Unutulmayanlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.
9. Atilla Dorsay, *O Güzel Atlara Binip Gidenler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.

Değerlendirme

Türkiye’de yönetmen sineması kitapları literatürüne yönelik bu incelemenin gösterdiği, Türk sinemasında yönetmen(lik) olgusunu ele alan çok sayıda ve formda çalışma mevcuttur. Birincil ve ikincil kaynaklardan oluşan bu literatürü genel değerlendirmeler içeren yönetmen sineması kitapları, müstakil isimleri konu edinen yönetmen sineması kitapları, dönem odaklı yönetmen sineması kitapları, sözlük ve ansiklopedi niteliğinde hazırlanan yönetmen sineması kitapları, yönetmenlerin kaleme aldığı yönetmen sineması kitapları, belirli temaları ön plana çıkaran yönetmen sineması kitapları şeklinde kategorize etmek mümkündür. Bu kategoriler arasında yönetmenlerin hayatını ve filmografilerini müstakil bir şekilde kaleme alan çalışmalar ağırlıktadır. Bu tür kitapların arasında ise en çok Yılmaz Güney hakkında çalışma yapılmış, kadın yönetmenlerden ise sadece Yeşim Ustaoglu bu tür bir çalışmaya konu edilmiştir. Yılmaz Güney hakkında hazırlanan çalışmalarda, yönetmenin ideolojik ve politik mücadelesi, Halit Refiğ ile ilgili çalışmalarda yönetmenin ulusal sinema fikri, Metin Erksan ve Ömer Kavur ile ilgili çalışmalarda ise farklı dönemlerde sinemaya kattıkları estetik değer odak noktasıdır. 2000 sonrası Türk sineması yönetmenlerini inceleyen çalışmalarda tema ön plandadır. 1990 ve 2000 sonrası yönetmen kuşağını dönemsel ve tematik açıdan ele alan çalışmalar da mevcuttur. Yönetmenlerin kendi kalemlerinden çıkan metinler de hatırat türünün yanı sıra yönetmenlerin sinemaya ilişkin düşüncelerini içeren metinler ve yönetmenlere ait çeşitli ego-dokümanların derlendiği çalışmalar olarak gruplara ayrılırlar.

Yönetmen sineması kitapları literatürü ana hatlarıyla incelendiğinde, birincil kaynaklar dışarıda bırakıldığında, hâlihazırda literatürü oluşturan çalışmaların henüz Türk sinemasında yönetmen olgusunun ciddiyetle masaya yatırılabilmesi için ihtiyaç duyulan kapsam ve derinliğe sahip olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Öncelikle literatürün, yönetmenleri müstakil bir şekilde değerlendiren çalışmalara yoğunlaşmış olması, yönetmen sinemasını ilişkisel ve bütüncül değerlendirmenin önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Üstelik doğrudan seçili bir yönetmeni konu edinen bu kategori içerisinde de her çalışma, yönetmenin

filmografisine derinlikli bir şekilde nüfuz edebilme, yönetmenin üretim sürecini farklı açılardan bağlamsallaştırabilme ve sosyo-ekonomik, kültürel, politik, tarihsel arka planı sağlıklı bir şekilde yönetmenin sinema anlayışı ve ürettiği filmlerle ilişkilendirebilme özelliğinden yoksundurlar. Buna bağlı olarak, Türk sineması alanında üretim yapan yönetmenlerin tamamının kapsanması dahi söz konusu değildir. Örneğin kadın yönetmenler bu kategoriye dâhil olamamıştır. Mevcut çalışmaları yadsımayan ancak bu eksiklikleri de göz önünde bulunduran, nitelikli, kapsamlı, metodolojik ve kavramsal temellerini açıkça ifade eden, ciddi araştırmalar ile Türk sinemasında yönetmen kitapları literatürü daha sağlam ve sahici bir tartışma zeminine kavuşabilecektir.

***Auteur* Sinema Bağlamında Türkiye’de Yönetmen Sineması Kitapları Literatürü: Bir Tasnif Denemesi**

Havva YILMAZ

Öz

Auteur kuramı kısaca sinemayı edebiyat, mimarî, resim, müzik gibi bağımsız bir sanat dalı, yönetmeni de bu sanat dalında üretim yapan sanatçı olarak değerlendiren bir yaklaşımdır. II. Dünya Savaşı sonrası kültürel ikliminde *Cahiers du Cinema* (Sinema Defterleri) dergisi etrafında Andre Bazin önderliğinde toplanan bir grup genç film eleştirmeni, Hollywood filmlerine yönelik analizleri ile sinemaya “yazar yönetmen” kavramını kazandırır ve süregiden bir tartışma başlatırlar. Sinemada yönetmenin rolünü problematize eden bu tartışma ile sinema tarihini yönetmenler üzerinden ele almak ve sosyolojik bir bağlama oturtmak mümkün hale gelmiştir. Öte yandan sinemayı bir sanat dalı olarak gören, özgün bir dile sahip yönetmenleri diğerlerinden ayırmak üzere “*auteur* yönetmen” tabiri de ortaya çıkmış ve hangi yönetmenin bu sınıfa gireceği tartışılır olmuştur. Türkiye’de de karşılık bulan tartışmada genel kabul, Türkiye’de *auteur* sinemanın Lütfü Ö. Akad ve Metin Erksan filmleriyle başladığı yönündedir. Bu çalışmada, bu bilgiler ışığında, Türk sineması literatürü içerisinde yönetmen sineması üzerine kaleme alınmış kitaplar incelenerek, mevcut tartışmaya ve Türk sinemasında yönetmen olgusunun mahiyetine ilişkin genel tartışma zeminine katkı sunulmaya çalışılacaktır. Ağırlıklı olarak Türk Sineması Araştırmaları Projesi kapsamında oluşturulan veritabanında yer alan verilere dayanarak, önce kısaca kavramsal ve tarihsel bağlama yer verilecek, ardından Türkiye’de yönetmen sineması kitapları literatürüne ilişkin bir tasnif denemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk sineması, yönetmen sineması, *auteur* kuramı, Yeşilçam, Yeni Türk Sineması.

Literature of Cinema Books Focused on Directors in Turkey in the Context of *Auteur* Cinema: A Categorization Attempt

Havva YILMAZ

Abstract

Auteur theory is an approach that considers cinema as an independent art branch such as literature, architecture, painting, music, and the director as an artist producing in this art branch. In the cultural climate of the post-World War II, a group of young film analyzer gathered around the magazine *Cahiers du Cinema* (Cinema Notebooks) under the leadership of Andre Bazin, with their analysis of Hollywood movies, introduce the concept of “writer-director” to cinema and start an ongoing discussion. Within this discussion, which problematizes the role of the director in cinema, it has become possible to deal with the history of cinema through directors and to contextualize the subject in a sociological ground. On the other side, the term “auteur director” emerged to distinguish the directors who regard cinema as a branch of art and who have a unique language from the others, and it has been debatable which director will enter this group. The discussion is also resonated in Turkey, and it is mostly accepted that the *auteur* cinema started with the films of Lutfi Ö. Akad and Metin Erksan in there. In this study, in the light of this information, books written on director cinema in Turkish cinema literature will be examined, and it will be proposed to contribute to the prevalent debate and the general discussion on the features of the phenomenon of director in Turkish cinema. Predominantly based on data contained in the database created within the scope of the Turkish Cinema Research Project, first, the conceptual and historical context will be given briefly, then there will be an attempt to classify books related to literature of auteur/director cinema in Turkey.

Keywords: Turkish cinema, auteur cinema, auteur theory, Yesilcam, New Turkish Cinema.